

Dünyada Tarihçilik

Dönemler/Okullar/Yaklaşımlar ve Tarihçiler

Editör: Ahmet ŞİMŞEK

Mehmet Ali KILIÇBAY • Ahmet KANLIDERE • Fatma ACUN • Muzaffer DEMİR
Necmettin ALKAN • Lütfi SUNAR • Hasan AYDIN • Michael TALBOT • Özlem GENÇ
Özlem ÇAYKENT • Fatih DURGUN • Güneş IŞIKSEL • Hilal GÖRGÜN • Selim TEZCAN
Abdülkadir MACİT • Murat ARPACI • Fırat YAŞA • Hasan SUNGUR • Sibel YALI

Editör: Prof. Dr. Ahmet Şimşek

DÜNYADA TARİHÇİLİK
Dönemler/ Okullar/ Yaklaşımlar ve Tarihçiler

ISBN 978-605-241-057-8
DOI 10.14527/9786052410578

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2017, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Eylül 2017, Ankara

Yayın-Proje: Özlem Sağlam
Dizgi-Grafik Tasarım: Didem Kestek
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Ciltevi A.Ş.
İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105
Yenimahalle/ANKARA
(0312 394 55 91)

Yayıncı Sertifika No: 14749
Matbaa Sertifika No: 26687

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net

Dünyanın tüm tarihçilerine saygı ile..

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

1. Bölüm: Antik Yunan Tarihçiliği: Herodotos ve Thukydides

Prof. Dr. Muzaffer Demir

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

2. Bölüm: Ortaçağ Avrupa'sında Tarih yazımı: Bede

Yrd. Doç. Dr. Fatih Durgun

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

3. Bölüm: Ortaçağ İslam Dünyasında Tarihçilik: Taberi ve İbni Haldun

Doç. Dr. Hasan Aydın

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

4. Bölüm: Rönesans Döneminde Avrupa Tarih yazımı ve Niccolo Machiavelli

Yrd. Doç. Dr. Özlem Genç

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

5. Bölüm: Aydınlanma Tarih Yazıcılığı ve Edward Gibbon

Yrd. Doç. Dr. Özlem Çaykent

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

6. Bölüm: Modern Fransız Tarihçiliğinin Doğuşu ve Jules Michelet

Yrd. Doç. Dr. Güneş Işıksel

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

7. Bölüm: İngiliz Whig Tarihçiliği ve Thomas Carlyle

Yrd. Doç. Dr. Michael Talbot

Greenwich Üniversitesi

8. Bölüm: Modern Tarihçiliğin Kurucusu ve Tarihte “Tanrı’nın İradesi”ni Arayan Tarihçi: Leopold von Ranke

Prof. Dr. Necmettin Alkan

Karadeniz Teknik Üniversitesi

9. Bölüm: Amerika Birleşik Devletleri’nde Tarihyazımı ve Howard Zinn

Yrd. Doç. Dr. Hasan Sungur

Tunçeli Üniversitesi

10. Bölüm: Modern Arap Tarihçiliği ve Muhammed Şefik Gurbal

Yrd. Doç. Dr. Hilal Görgün

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

11. Bölüm: Modern Çağda Uygarlık Tarihçiliği ve Arnold Toynbee

Prof. Dr. Fatma Acun

Hacettepe Üniversitesi

12. Bölüm: “Batı Ruhunu Kurtarmak: Karşılaştırmalı Medeniyetler Tarihi ve Max Weber

Doç. Dr. Lütfi Sunar

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

13. Bölüm: Annales Okulu ve Fernand Braudel*Dr. Mehmet Ali Kılıçbay**Gazi Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi***14. Bölüm:** Dünya Tarihçiliği: Marshall Hodgson*Prof. Dr. Ahmet Kanlıdere**Marmara Üniversitesi***15. Bölüm:** Mikro Tarihçilik ve Carlo Ginzburg*Dr. Fırat Yaşa***16. Bölüm:** Zihniyet Tarihçiliği ve Georges Duby*Yrd. Doç. Dr. Murat Arpacı**Erzincan Üniversitesi***17. Bölüm:** Kültür Tarihçiliği ve Peter Burke*Sibel Yalı**İstanbul Üniversitesi***18. Bölüm:** Avrupada Ortaçağın Rehabilitasyonu ve Umberto Eco*Yrd. Doç. Dr. Selim Tezcan**Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi***19. Bölüm:** Çağdaş İslam Tarihçiliği ve Muhammed Hamidullah*Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir Macit**Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*

ÖN SÖZ

İnsanı diğer canlı türlerinden ayıran temel fark belki de *bilin-*
cidir. Diğer canlılardan daha akıllı ya da zeki olduğumuz çoğu za-
man bir yanılsama olsa da bilinç, diğer canlılara göre ciddi bir fark
oluşturur. Bilincin sınırlarının ne olduğu ve nasıl oluştuğunu henüz
bilemesek de “*farkında olmanın farkında olmak*” şeklinde tarif ede-
bilirsek, bunun geçmiş ve bellek kavramlarıyla yakın ilişkisini kur-
mak kolaylaşır.

Biz insanlar, geçmişe göre bugün çok daha sistematik bir dü-
şünce tarzına sahibiz. Zihnimiz bilinmeyi bilmeye, anlaşılmaya-
nı anlamaya çalışır. Soyut olan zamanı da bu bağlamda ölçme ve
anlamlandırma eğilimindeyiz. Dün-şimdi-gelecek kategorisi buna
göre ortaya çıkmıştır. Bilinç dediğimizse, tam da bu *ilerlemeci* biçim-
de yazdığımız zaman kategorilerini kapsayacak bir mahiyete daya-
nır. “Dünü bilmek”, “bugünün farkında olmak”, “yarını planlamak”..

Dün’ü bilmek konusunda sistematik bilgi sağlayan çalışma alanı
olarak modern tarih, malumdur ki Batı medeniyetinin bir ferdi olan
Leopold Von Ranke’nin 1820’lerde Berlin Üniversitesi’nde Tarih
kürsüsünü kurmasıyla başlar. Bu her şeyden evvel elbette ki bilinçli
bir tasarımdır. Temelinde modern düşüncenin kültürünü ve zihni-
yetini buluruz. Onun öncesindeyse Aydınlanmayı ve hümanizmayı,
onunla yeniden diriltelen Antik uygarlık bilgilerini (Yunan ve Roma)
görürüz. Son elli yıldır Batı-dışı dünyanın tarihi konusunda ciddi
yol alındığı söylenebilir. Bu gelişme aslında geçmişin daha sistema-
tik bir boyutu sayabileceğimiz tarih çalışmalarının konu çeşitliliği
yanında coğrafi ve kültürel olarak da nasıl genişlediğini gösterir, gi-
bidir. Dünya tarihi yazma çabaları yine son elli yılda büyük ölçüde
zenginleşti. Bugün, gelişmiş veri toplama ve değerlendirme imkan-
larıyla kapsayıcı bir Dünya tarihi yazılabilir mi, bunu söylemek hala
çok zor olsa da Global tarihçilikten küreselleşmeye kadar perspekti-
fin oldukça genişlemiş olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışma
dünyadaki tarihçiliğin çeşitliliğine odaklanmıştır. Kitapta, dünyada
tarihçiliğin bugünkü zenginliğini/çeşitliliğini bulmasına katkı sağla-

yan ana okullar/ekoller/yaklaşımlar ve onların öncü/usta tarihçileri konu edilmiştir.

2016 Aralık ayında *Türk Tarihçileri* kitabımızı yayınlamıştık. Kitabımızın yayınlanması sonrasında Türk tarih camiamızın değerli temsilcilerinden gelen istek ve teklifler üzerine bu kez de Dünyada tarihçilikte etkili olmuş önemli ekolleri ve isimleri yazmaya karar verdik. Dünyada tarih araştırma ve yazımına etki etmiş önemli tarihçilere ilişkin çalışmada, *Türk Tarihçileri*'nde ifade ettiğimiz gibi Türkçe literatüre telif eserler kazandırmayı amaçladık. Bu kolay okunur ve anlaşılır çalışmalarla başta lisans öğrencilerinin olmak üzere, Türk kamuoyunun tarihe yönelik bilgi ve bakış açısının iyileşmesini diledik.

Kitabın planlanma aşamasında öncelikle hangi dönemlerin ve önemli ekollerin, hangi temsilcileriyle birlikte ele alınması konusunda, çeşitli tarih kürsülerinde görev yapan meslektaşlarımızla müzakerelerde bulunduk. Dünyadaki tarihyazımı açısından kapsayıcı ama okunabilecek bir kitap için, önemli dönem/ekol ve öncü olduğunu düşündüğümüz yirmi beş bölüm kararlaştırdık. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi kitabımızın kolay okunurluğu yanında kapsayıcı olmasına her ne kadar çalışmışsak da eminiz ki önemli bulunacak pek çok tarihçiye yer veremedik. Kitabımız bu yönüyle bir seçkidir. Umarız ki başka çalışmalarda diğer öncü/önemli isimlerin de bu bağlamda çalışılması mümkün olabilir.

Kitapta bölümler arası denge ve uyumu sağlamak adına her bir bölümde; önce dönemin özgünlüğü ya da ekol/okul/yaklaşım hakkında genel bir bilginin verilmesiyle başlanması, bunun olabildiğince öz ve anlaşılır sunulduktan sonra çalışılan her bir tarihçinin tarihçiliğini **olabildiğince** şu sorular çerçevesinde ele alınmasına çalıştık.

1. Tarihçi, hangi okullardan/kişilerden, nasıl bir eğitim almıştır? Nasıl yetişmiştir?
2. Çalışma alanına nasıl yönelmiş, hangi konularda çalışma yapmıştır? Eserleri nelerdir? Opus Magnum'u nedir?

3. Tarih araştırma ve yazım süreçlerinde nasıl bir yol izlemiştir? (biliniyorsa)
4. Tarihe nasıl bakmış, nasıl algılamış, nasıl değerlendirmiştir?
5. Alanına nasıl katkılar sağlamıştır? (Kavram, tez, bilgi, yaklaşım vs. katkıları bakımından)
6. Genel olarak değerlendirildiğinde hangi ekole yakın ya da mensup olarak tanımlanabilir?
7. Alanında nasıl bir etki oluşturmuştur?
8. Kimleri yetiştirmiş ya da etkilemiştir?

Bölümün sonunda da tarihçi/lerin eserlerinden onlara özgü bir sayfa doğrudan alıntı yapıldı. Böylelikle her bir dönem tarih düşüncesi, öncü tarihçileri ve eserlerinden birer sayfa örneği vererek okuyucunun zihninde daha zengin bir imge oluşması amaçlandı.

İlk bölüm eskiçağda tarihçilik üzerine oldu. Greko-Romen coğrafyasının iki meşhuru Herodotos ve Thukydides yer aldı. Bölümü Muzaffer Demir yazdı. İkinci bölümde Ortaçağ Avrupasında tarihyazımı, Augustinus başta olmak üzere kilise anlayışını belirleyenler hakkında kısa bilgiden sonra Eusebius, Isodoro, ve Otto Freising gibi önemli temsilciler nezdinde işlendi. Bunların en dikkat çekicisi Kilise kroniği yazarlarından Bede'nin yaşam öyküsü ve tarihçiliği de Fatih Durgun tarafından konu edildi. Üçüncü bölümde Ortaçağ İslam dünyasında tarihçiliği; siyer geleneğinden hareketle, aktarmacı tarih yaklaşımı örneğinde genel hadisçi yaklaşım dile getirilerek, İbni Miskhevey, Mesudi gibi fark yaratanlara değinilerek Taberi'nin ve İbni Haldun'un kısa yaşam öyküleri ve tarihçilikleri Hasan Aydın tarafından yazıldı.

Rönesans'ta tarihyazımı, özellikle Hümanizmin etkisiyle yeneden farkedilen *insan* kavramı merkezinde gelişen tarihyazım tarzları, Guicciardini ve Bodin gibi öncüler hakkında kısa bilgilerden sonra Machiavelli'nin kısa yaşam öyküsü ve tarihçiliği Özlem Genç

tarafından incelendi. Altıncı bölümde Aydınlanma dönemi tarih yazıcılığı Voltaire, Montesquieu konu edilerek Gibbon örneği üzerinden, onun kısa yaşam öyküsü ve tarihçiliğiyle birlikte Özlem Çaykent tarafından yazıldı.

Aydınlanmanın etkisiyle gelişen ulus tarihyazımlarının Avrupadaki önemli örnekleri için İngiliz, Fransız, Alman; Batı dünyasının diğer ucu Amerika ve Batı dışı örnek olarak modern Arap tarihçiliği öncüleriyle birlikte seçildi. Bunlardan Fransız ulus tarihçiliği Michelet örneğinde Güneş Işıksel tarafından kaleme alındı. İngiliz (Whig) tarihçiliği ise Thomas Carlyle üzerinden Michael Talbot tarafından incelendi. Alman ekolü “Modern Tarihçiliğin Kurucusu ve Tarihte “Tanrı’nın İradesi”ni Arayan Tarihçi: Leopold von Ranke” başlığıyla Necmettin Alkan tarafından yazıldı. Amerikan tarihyazımı ise ilerlemeci tarihçiler, uzlaşımçı tarihçiler, yeni sol tarihçiliği, yeni toplumsal ve siyasi tarihçilere yer verilerek, Howard Zinn örneğinde Hasan Sungur tarafından incelendi. Modern Arap tarihyazımının serüveni ise Muhammed Şefik Gurbal örneğinde Hilal Görün tarafından yazıldı.

Bunlar dışında modern çağda uygarlık tarihi konusu Oswald Spengler’e değinilerek Arnold Toynbee üzerinden Fatma Acun tarafından incelendi. Max Weber’in özellikle *Kapitalizmin Ruhunu ve Protestan Ahlakı* adlı eseri başta olmak üzere sosyal bilimlerde tarihsel çözümlenmelere getirdiği zihniyeti esas alan yaklaşımının dünyada tarihyazımını nasıl etkilediğini Lütü Sunar yazdı.

Annales tarihyazımı ve Braudel konusunu ise yıllarca ekolün temsilcilerinden Türkçeye tercüme yapmış, büyük emek sahibi biri olarak Mehmet Ali Kılıçbay yazdı. Dünya tarihçiliğinin yazım serüvenini Marshall Hodgson örneğinde Ahmet Kanlıdere inceledi. Makro tarihyazımına karşın son dönemde önem kazanan mikro tarihçilik ise, büyük ustası Carlo Ginzburg’un yaşam öyküsü ve tarihçiliği bağlamında Fırat Yaşa tarafından yazıldı. Zihniyet tarihçiliğinin serüveninden bahisle Georges Duby’nin tarihçiliğini ise Murat

Arpacı inceledi. Yine dünyada kültür tarihçiliğinin seyrini ve bir örnek tarihçi olarak Peter Burke'ü Sibel Yalı metinleştirdi.

Modern dünyada Ortaçağ tarihyazımının serüvenini, Umberto Eco örneğinde Selim Tezcan işledi. Modern dünyada İslam tarihçiliğinin seyir ve bu konuda yol açmış Muhammed Hamidullah'ın tarihçiliğini Abdülkadir Macit kaleme aldı.

Bunlar dışında *Yeni Bilim* üzerinden Vico'nun tarihçiliğini, Herder örneği üzerinden Alman tarihselci yaklaşımını, Hobsbawm üzerinden (İngiliz) Marksist tarihyazımını, Wallerstein üzerinden *modern küresel sistemi*, Foucault üzerinden *biyotarih* yaklaşımını da birer bölüm olarak planlamıştık. Ancak her kitap yazım sürecinde olan gelişme burada da gerçekleşti: “Sizin editör olarak bir planınız varsa yazarların da mutlaka başka planları vardır” mucibince, bölüm yazarlarından kaynaklı olarak bu yazılar kitabımızda maalesef yer bulamadılar. Umulur ki kitabın sonraki baskısında bu güzel konu ve tarihçiler de işlenmiş olsun. Ve başka tarih okulları ve tarihçilerle, başka perspektiflerden yeni telif çalışmalar yapılsın.

Okuyucuya kolaylık sağlaması bakımından dipnolar olabildiğince açık ve ayrıntılı verilmiştir. Yine okuyucuya kolaylık için Türkçe olmayan eserlerin künyedeki ayrıntıları (vol./cilt, no./sayı, pg./s.) Türkçe verilmiştir. Her bir bölümün kaynakçasını ayrı ayrı vermek yerine, daha ayrıntılı okuma/lar yapmak için kitap sonunda “Seçilmiş Kaynakça” sunulmuştur.

İki önemli çeviri eser olan, Marnie Hughes Warrington'un *En Önemli 50 Tarihçi'si* ve Véronique Sales'in *Tarihçiler*'inden sonra, Dünya'daki önemli tarihçiler üzerine Türkçede telif bir eserin eksikliğini vurgulayarak bu kitabın yazılmasında cesaretlendirici sözleri için öncelikle Ahmet Nezih Turan'a teşekkür ederim. Dediği gibi daha özgününü ortaya koymaya çalıştık. Kitabın konu/lar bağlamında zenginleşmesi için kıymetli önerilerini paylaşan Fatih Durgun ile Lütfi Sunar'a şükranlarımı sunuyorum. Tarih ve tarihçilerle ilgili ça-

lışmaların bir seri olarak yayınlama kararı ve desteğinden dolayı da PegemAkademi yöneticisi Servet Sarıkaya'ya teşekkür ederim.

Yaptığımız editörlü çalışmalarla Türkiye birikimini bir araya getirmenin ve bu kollektif çalışmayla literatürümüze telif bir eser daha kazandırmanın mutluluğuyla iyi okumalar dileriz.

Saygılarımızla..

Ahmet şimşek

15 Ağustos 2017

Beyazıt-İstanbul

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	viii
1. Bölüm: Antik Yunan Tarihçiliği: Herodotos ve Thukydides	1
Herodotos.....	8
Tarihçiliği	10
Thukydides.....	18
Tarihçiliği	19
2. Bölüm: Ortaçağ Avrupa'sında Tarihyazımı: Bede	29
Bede	37
Sonuç.....	45
3. Bölüm: Ortaçağ İslam Dünyasında Tarihçilik: Taberi	
ve İbni Haldun	47
Taberî	55
Tarihçiliği	57
İbn Haldûn.....	63
Tarihçiliği	66
4. Bölüm: Rönesans Döneminde Avrupa Tarihyazımı ve	
Niccolo Machiavelli	75
Niccolo Machiavelli	82
Tarihçiliği	84
5. Bölüm: Aydınlanma Tarih Yazıcılığı ve Edward Gibbon	89
Edward Gibbon	97
Tarihçiliği	103

6. Bölüm: Modern Fransız Tarihçiliğinin Doğuşu ve Jules Michelet.....	109
Romantik Tarihyazımı: Bir Çerçeve Denemesi.....	110
Jules Michelet	116
Tarihçiliği	118
Romantik Tarihçiliğin Sınırları veya Pozitivizme Açılan Kapı.....	120
7. Bölüm: İngiliz Whig Tarihçiliği ve Thomas Carlyle	125
Thomas Carlyle ve Büyük Adam Tarihi	129
Sonuç.....	134
8. Bölüm: Modern Tarihçiliğin Kurucusu ve Tarihte “Tanrı’nın İradesi”ni Arayan Tarihçi: Leopold von Ranke	137
Modern Tarihçilik ve Alman Tarih Okulu: Geç Kalmış Alman Birliği’ne Duyulan İhtiyacın Bir Tezahürü.....	138
Leopold von Ranke	143
Tarihçiliği	147
9. Bölüm: Amerika Birleşik Devletleri’nde Tarihyazımı ve Howard Zinn.....	159
Howard Zinn	164
Tarihçiliği	165
10. Bölüm: Modern Arap Tarihçiliği ve Muhammed Şefik Gurbal	175
Muhammed Şefik Gurbal	183
Tarihçiliği	185
Sonuç.....	192

11. Bölüm: Modern Çağda Uygarlık Tarihçiliği ve Arnold Toynbee	195
Arnold Joseph Toynbee	201
12. Bölüm: “Batı Ruhu”nu Kurtarmak: Karşılaştırmalı Medeniyetler Tarihi ve Max Weber	211
Max Weber	212
Weber’in Tarihyazımına Katkısı.....	216
Sonuç.....	223
13. Bölüm: Annales Okulu ve Fernand Braudel	227
Fernand Braudel.....	229
Tarihçiliği	232
14. Bölüm: Dünya Tarihçiliği: Marshall Hodgson	237
Marshall Hodgson	245
15. Bölüm: Mikro Tarihçilik ve Carlo Ginzburg	255
Carlo Ginzburg	260
Kurgu, Kavram ve Kimlik Bağlamında Carlo Ginzburg.....	263
Sonuç.....	267
16. Bölüm: Zihniyet Tarihçiliği ve Georges Duby	271
Georges Duby	278
Tarihçiliği	279
17. Bölüm: Kültür Tarihçiliği ve Peter Burke	289
Peter Burke.....	290
Tarihçiliği	292

18. Bölüm: Avrupa'da Ortaçağın Rehabilitasyonu ve	
Umberto Eco	303
Umberto Eco.....	309
Tarihçiliği	314
Eco'nun Metodolojisi	317
Sonuç	320
19. Bölüm: Çağdaş İslam Tarihçiliği ve Muhammed	
Hamidullah	323
Muhammed Hamidullah.....	326
Tarihçiliği	329
Sonuç.....	337
Kaynakça.....	341

1. BÖLÜM

Antik Yunan Tarihçiliği: Herodotos ve Thukydidés

Muzaffer DEMİR¹

Eski Yunan dünyasında her yerde olduğu gibi yazı kullanılmadan önce kulaktan duyma sözlü anlatım geleneği vardı. Tarihi de içine alan Yunan edebî anlatımları ve türlerinin tamamının kökeni Eski Yunanlıların *Ilias ve Odyssea* adlı ilk yazılı eserlerini MÖ 750’li yıllarda epik-şiir biçiminde derleyen Homeros’a kadar gitmektedir. Homeros her ne kadar eserlerinin içine tanrıların da aktif olarak yer aldığı mucizevi unsurlar katmış olsa da, *Ilias* destanının merkezinde MÖ 1250’li yıllarda gerçekleştiği düşünülen Troia-Yunan savaşları vardır. Bu savaş etrafında aristokratlarla sıradan halk arasındaki ilişkileri ortaya koyan sosyal tarihte kendisine önemli bir yer edinmektedir. Batı edebiyatındaki “*historia*”, yani “Tarih” kelimesinin kullanımının yaklaşık iki yüz sene sonra ilk kez Herodotos tarafından kullanılmaya başlanmasında da Homeros’un eserlerinin etkisinin olduğu öne sürülmektedir. Çünkü insanlar Homeros’un eserlerinde Yunanlılar arasında anlattıkları olayların ve olayların içinde geçen insan karakterlerinin gerçekten var olduğuna inanmışlardır. Diğer deyimle Homeros’un destansı anlatımları daha sonraki dönemlerde siyasî ve kültürel çıkarlar denklemi içine eklenerek, devamlılık, eşzamanlılık ve soyların oluşturulması kavramları doğrultusunda mantıken açıklanabilir hale getirilmeye çalışılmıştır. MÖ 7. yüzyılın

1 Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tarih Bölümü,
dmuzaffer68@gmail.com.

başlarında *Tanrıların Doğuşu* ve İşler ve Günler adlı eserlerini yazan Hesiodos, mitoloji içerikli şiirsel anlatımı içindeki bazı örnekleme-lerinde neredeyse kodlamış ve tarihi bir geçmiş görünümü kazan-dırmıştır. Klasik dönemde de Argoslu Akusilaus soylar, Syroslu Phe-rekydes mitoloji, Karyandalı Skylaks coğrafya, Lampsakoslu Kharon muhtemelen Persia ve Yunanistan'ın halklarını tanımlayan *Persika* ve *Hellenika* adlı eserlerinde benzer yönde hareket etmişlerdir. An-cak bunların eserleri günümüze kadar ulaşamamıştır.

Mitoloji veya mucizevi/ilahi güçler merkezli anlatım ve açık-lamalara dayalı bu düşünce tarzı, Homeros'un da doğduğu Ionia bölgesinde çok önceden eleştirilmeye başlanmıştır. MÖ 6. yüzyılda Miletoslu Thales, Anaksimandros, Anaksimenes, Ephesoslu Herak-leitos, Kolophonlu Ksenophanes gibi doğa felsefecilerinin mantığa dayalı maddenin sebebini aramaya yönelik düşünceleri artık kendi-sini gösterdiği için Yunanlılar da kendi dünyalarına ve kültürel mi-raslarına eleştirel araştırma ve yaratıcı açıklamalar doğrultusunda şüpheyi yaklaştırmaya başlamışlardır. Kolophonlu Ksenophanes, Yu-nanlıların insan biçimli veya tavırlı tanrılarına inanmamış ve de Yu-nan mitolojilerini eski uydurmalar olarak görmüştür. Onun çağdaşı ve rasyonel inceleme ruhuyla gerçek materyali sunma çabası ortaya koyan Miletoslu Hekataios, MÖ 6. yüzyılın ortalarında şiir yerine düz yazı biçimini kullanarak hikâye yazan (*logographos*) en önemli temsilcidir. Onun yazdığı *Soylar* ve *Akdeniz Dünyası* adlı eserler bir bütün olarak günümüze kadar ulaşamamıştır. *Soylar* adlı eserinin başlangıç fragmanında Yunanlıların anlattığı pek çok hikâyenin saç-ma olduğunu bildirmektedir. Bunun yanında onun *Akdeniz Dünyası* adlı eserinde ilgili coğrafyadaki sosyo-ekonomik ve kültürel dokuyu tasvir çabası da, Yunanlıların farklı kültürleri tanıma ve bunlardan gelecek bilgileri kendilerinininki karşılaştırarak doğruyu bulma fırsatını yakalamalarına yardım etmiştir. Homeros'un egzotik ve tuhaf yabancı ülkeleri ve insanları mucizevi bir biçimde tanımlayan *Ody-sseia* adlı eserine kıyasla anlatımını mantıklı bir zemine oturtmak-tadır.

MÖ 5. yüzyılın ortalarında yazan Herodotos'un da eserinin ilk dört kitabında Pers hâkimiyeti altında bulunan ülkelerin coğrafyası, tabiatı, bitki örtüsü ve meskûnlarının geleneklerini aktardığına ve evrensel bir bakış açısı ortaya koyduğuna şahit olmaktadır. Ancak Homeros'ta olduğu gibi Herodotos ve ondan sonra gelen Thukydides'in de ana teması savaş olmasından dolayı benzerlikler göstermektedir. Homeros Doğu-Batı çatışması bağlamında Troia-Miken/Aka/Yunan, Herodotos ise yine aynı bağlamda Pers-Yunan çatışmasını ele almaktadır. Sadece Thukydides Yunan dünyasında iç karmaşaya yol açan Atina ve Sparta'nın liderliğini yaptığı Yunan kent devletleri arasındaki savaşa yer vermekte ve bunun savaşların en büyüğü olduğunu iddia etmektedir. Herodotos, Homeros gibi hitabet açısından, insanların ne yaptığı, ne söylemiş olduğu ve olaylar hakkındaki aktarımlarını genellikle zengin bir biçimde detaylandırmakta ve önemli derecede duruma bağlamaktadır. Eseri içindeki konuşmalar en önemli unsurdur, genellikle doğrudan anlatımla ve bazen sürdürülebilir diyalog şeklinde şekillendirilmektedir. Okuyucu kendisini olayın içindeymiş gibi hissetmektedir. Böylece tarih, yazarının imgesel yaratıcılığına dayalı, herşeyin ötesinde edebî yönü ağır basan zihinsel bir girişim veya kurgu olmuştur. Yaratıcısının dilinde yazılmış, dökümanlara atıflar ve doğrudan transkripsiyonlara çok az yer verilmiştir. Bunun temel sebebi günümüzde olduğu gibi doğrudan ve anında delillendirme araçlarına sahip olunmamasıdır. Tarih, tarihçinin zihnindeki yaratıma sabitlenmek zorunda bırakılarak sayfalara geçirilmiştir. Dolayısıyla gerçek ve gerçek olmayan, güvenilir ve güvenilir olmayan arasında kesin bir çizgi koymak zorlaşmıştır.

Herodotos yine de bu çizgiyi rasyonel anlamda zorlayan ve bu bağlamda çığır açan bir tarihçidir. Onun özellikle Pers-Yunan savaşlarını ele aldığı beşinci kitabından sonra mantıklı anlatıma dayalı *logosu* da öne çıkardığı görülmektedir. O anlattığı savaşlara yakın bir dönemde yaşamış, savaşı yaşamış veya savaşa şahit olmuş olanlarla da görüşerek daha doğru deliller ortaya koyabilme fırsatını değer-

lendirmiştir. Aynı zamanda Pers hâkimiyeti altında yaşayan topluluklarla ilgili olarak kendisi de seyahat ederek birebir gözlemlerini (yapıtlar, dökümanlar ve benzeri gibi somut deliller) dile getirme gayreti içine girmiştir. Herodotos yer yer bilinçli olarak inanılması güç, abartılı ve okuyucuya zevk veren uydurma anlatılara da eserinde yer vermektedir. Bunun temel sebebi ise kendine has epik-drama biçiminde ele aldığı ahlaki öğretidir. İnsan tabiatının güçle, gücü arzulamak, direnmek ve dengesini etkilemekle bağlantısını kurarak tarihin yeni biçimine merkezi bir odaklama sağlamaktadır. Gücün keyfiyetine, nasıl elde edildiğine ve nasıl farklı yönetim biçimlerinin adaletten ve rasyonel doğruluktan sapabileceğine sürekli olarak dokundurmuştur. Şahsi çıkar, retorik ikna, şüpheli ilahi işaretlere güvenme ve rasyoneliteye dayanmayan hırs, kıskançlık, nefret ve korku art arda Yunanlıları içine alan tarihî etkenleri yolundan çıkarmaktadır. Bunları yeri geldiğinde özellikle Kroisos, Dareios ve Kserkses gibi kralların trajik şahsiyetlerinde ve psikolojilerinde şekillendirmektedir. Bunların gereksiz ve gözükara bir şekilde kendi kendilerini yok eden güç hırslarının peşine nasıl hevesle düştüklerini, ancak ilahi kaderin bunların sonunu nasıl acı bir şekilde hazırladığını göstermeye ve okuyucusunu ahlaki açıdan bilgilendirmeye çalışmaktadır.

Thukydides, kendisinin de bir süreliğine görev aldığı tamamen çağdaşı olduğu Peleponnesos Savaşları'nı (MÖ 431-404) yazdığından Herodotos'a oranla daha avantajlıdır. Kendisinin de belirttiği üzere eseri mitolojik unsurlar içermediğinden okuyucu tarafından sıkıcı görülebilir. Ancak aktardıklarını delillendirmek için özel özen gösterdiğini ve kendisinin de tatmin olduğunu, dolayısıyla tamamen mantığa dayalı *logos* ile eserini yazdığını vurgulamaktadır. Zamanının yüksek çalkantılı atmosferini yeni düzyazı dili ve annalist bir tarzla yansıtmaktadır. Atina ve müttefiklerinin büyümekte olan gücüne karşı Sparta ve müttefiklerinin başlattığı savaş insan etkileşim-

leri ve tepkileri bağlamında örnek alınması gereken olay çalışması olarak sadece o döneme değil geleceğe de bir ders olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda çalışmasının merkezinde kent ve kenti yönetenlerin ortak tavır sergilediği psikolojileri vardır. İnsan ruhu üzerine keskin bir şekilde odaklanarak Yunan kent devletlerini içten içe yıkan sözler ve icraatların karışık nedenlerini veya ikiyüzlülüğünün arkasındaki gerçek sebebi açığa çıkarmada ısrarlı hareket etmektedir. Savaşın başında MÖ 430 yılındaki Perikles'in söylevinde Atina demokrasisi ve kurumlarının nasıl güçlü ve hatta diğerlerine örnek olduğu ve ebedi zafere giden yollar detaylı bir şekilde aktarılmaktadır. Ancak gereksiz yere düzenlenen MÖ 415 yılındaki Sicilya felaketinden sonra sistemin özellikle partizanlık yüzünden nasıl çöküşe geçtiği de kentin kurumları ve bireysel insan ilişkileri bağlamında tarafsız bir şekilde açıklanmaktadır. Dolayısıyla Thukydides kendi görüşlerini hiçbir etki altında kalmadan zamanla değiştirmiş ve doğruları belirtmekten çekinmemiştir.

MÖ 4. yüzyılın başlarından itibaren yazan Ksenophon, MÖ 411 yılından itibaren kesintiye uğrayan Thukydides'in eserini devam ettirmiş ve onun izinde giderek Yunanlılar arasındaki güç merkezlerinin değişimini anlattığı *Hellenika* (Yunan Tarihi) adlı eserini yazmıştır. Thukydides'e kıyasla ahlaklılık kavramı üzerine daha net bir tavır sergilemektedir ve Herodotos'tan daha az dramatik bir şekilde olayları aktarmaktadır. Eserlerini sade bir Yunanca ile yazdığından Eski Yunanca'ya başlayanlar için metinleri ilk tercih sebebi olmaya devam etmektedir. Ksenophon, *Hellenika* dışında *Anabasis* (Yukarı Ülkeye Seyahat) olarak adlandırılan, gittiği yerlerin siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ve kendi aralarındaki ilişkiler bağlamında birebir kendi gözlem ve tecrübelerini aktardığı ve öğretici yönü ağırlık kazanan bir tarihî eser daha yazmıştır. *Anabasis*'te iki kardeş arasındaki savaşa Genç Kyros lehinde müdahil olan onbinlerce paralı askerle birlikte Persia (Pers/İran) coğrafyasına gitmekte,

ancak yenilgi sebebiyle hayatta kalanlarla, onların liderlerinden birisi olarak Doğu Anadolu, Karadeniz ve Trakya üzerinden ülkesine geri dönmektedir. Pers kralı Büyük Kyros'un hayatını ve eğitimini ele aldığı *Kyropaideia* adlı eserinde ise örnek bir liderin şahsiyetinde bir ülkenin nasıl imparatorluğa dönüşebileceğinin öğretileri ön plana çıkmaktadır.

MÖ 4. yüzyılda Yunan dünyasında Demosthenes, Isokrates, Isaios, Aiskhines gibi hatiplerin mahkeme veya resmi söylevleriyle, Aristoteles gibi yazarların ise felsefi çalışmalarıyla tarihçilerin önüne geçtiği görülmektedir. Etkili konuşma, ahlaki yönden değerlendirme tarihyazımının sitilini ve biçimini şekillendirmiştir, ancak içeriğin kendi arınma yollarını nasıl bulduğu tartışmaya açıktır. Bu dönemi farklı yapan ahlaki değerlendirme ve hitabet stratejilerinin değişmekte olan biçimleriydi. Aristoteles'in ima ettiği üzere, şiire tarihin üzerinde değer vermek şairin ne olabileceği konusunda evrensel doğrular ve erdemlilik taşıyabilmesi becerisine dayanmaktaydı. Tarihçi ise uydurma, tesadüfi ve mantıksız da olsa tercih yapmadan herşeyi kaydetmek zorundaydı. Ancak yukarıda söz ettiğimiz Hekataios ve Herodotos gibi bazı önemli tarihçiler "evrensel" olana da kafa yormuşlardır. MÖ 4. yüzyılda yerel Atina tarihçilerini (Atthidographoi) Magna Grecia, Güney İtalya ve Sicilya'dakilertakip etmiştir. Bu dönemde tarihyazımında bilinen iki büyük isim Kymeli Ephoros ve Khioslu Theopompos'tur. Eserleri günümüze kadar gelmese de, Ephoros yazımlarında özellikle Diodoros Siculus, Theopompos ise Halikarnassoslu Dionysios'u etkilemiştir.

MÖ 3. yüzyılda İskenderiye, Bergama ve başka yerlerdeki Hellenistik kütüphanelerde Hellenistik monarkların koruması altında yazılan eser açısından büyük bir artış yaşanmıştır. Büyük İskender'den sonra ve Roma'nın yükselişi boyunca genişleyen coğrafyada, Doğu ve Batı Yunan bölgelerindeki tarihyazımı evrim geçirmiş ve Yunanistan üzerine yeni bakış açıları gelişmiştir. Hellenistik tarihçiler, Roma çatısı altındaki meskûn Akdeniz dünyasını evrensel tarih

kavramı altında farklı yönlerden açıklama gayreti içine girmişlerdir. MÖ 4. yüzyılın sonlarında yazan Sicilya'da Tauromenionlu Timaios, İskender sonrası tarihçilerle köprüyü kurmuş ve Atina merkezli Hellenistik sitilde tarihyazımına geçişin işaretlerini vermiştir.

MÖ 2. yüzyılın ortalarında Roma egemenliği döneminde yazan Polybios'un *Roma İmparatorluğu'nun Yükselişi* adlı eseri Yunan tarihyazımı akımında Herodotos, Thukydides ve Ksenophon'un ki-ler kadar önemlidir. Eserinde daha çok kendi ve bir nesil öncesine odaklandığını, çümkü daha geçmişse gitmenin kulaktan duyma raporlar yazma dışında bir şey ifade etmediğini belirtmektedir. Dolayısıyla Ksenophon ve Thukydides gibi Yunan dünyasının birinci ağızdan siyasî ve askerî tecrübesine sahiptir. Polybios baskın yönetici devletleri yanında, kısmen insan tabiatı, kısmen talih ve kısmen de olağanüstü liderlik tarafından belirlenmekte olan gücü devralma hükümlerini hem övmekte hem de eleştirmektedir. Polybios'un çalışması fikirlerin niteliği açısından özeldir. Fikirler öncüllerinin hevesli algılarına ve tekniklerine imrenmektedir. Karakterin bireysel olarak ve insanlarda nasıl çalıştığı ve Roma farklı halklarla çatışırken askerî ve siyasî değişimlerin nasıl evrim geçirdiği hakkında ustaca yapılmış gözlemleriyle aşama kaydetmektedir.

Roma gücünün yükselişe geçtiği dönemde de Yunan tarihçileri zengin çeşitlilikte yaklaşımlar ve konular sahneye koymuşlardır. Bu bağlamda üç akıma vurgu yapılması gerekmektedir: Roma merkezli anlatımlar, dışarıdan bakış açıları ve aşırı üretkenlik. Önemli Yunan tarihçileri arasında Geç Cumhuriyet döneminde Fabius Pictor, Posidonios, Augustus çağında Damaskoslu Nikolaos ve Dionysios, MS 1. ve 2. yüzyıllarda Iosephos, Appianus ve Arrianos ve son olarak MS 3. yüzyılın başlarından Dio Cassius ve Herodianus sayılabilir. Yunan tarihçileri ciltlerce eserlerini yazmak için daha iyi fırsat ve zorlayıcı siyasî güdülere, sahip olmuşlar, Roma ve Yunan eliti ise bunları korumak ve yaymak iradesini güçlü kılmıştır.

Herodotos

Herodotos'un hayatı hakkındaki kısıtlı bilgilerimizin çoğu, *Histories* olarak adlandırılan tek eserinin satır aralarından ve bazı geç dönem antik kaynaklardan gelmektedir. İlk olarak, doğduğu Karia kenti Halikarnassos (Bodrum)'a yakın olan coğrafyadaki düşünürlerin onun üzerindeki muhtemel tesirleri üzerinde durulması önemlidir. Halikarnassos bir Dor yerleşimi olmasına rağmen, resmi belgelerinde Atina'nın İonia lehçesini kullanmaktaydı.² Bu dikkate alındığında Herodotos'un MÖ 6. yüzyılda yaşamış Thales, Anaksimenes, Anaksimandros ve Herakleitos gibi eleştirel yaklaşım ve rasyonel düşünceye sahip İoniali doğa felsefecilerinden etkilenme ihtimali yüksek gözükmektedir. Ayrıca yine bu dönemde yaşamış ve kendisinin de eserinde atıfta bulunduğu Miletoslu Hekataios'un görüşlerinden faydalandığı görülmektedir. Hekataios'un Yunanlıların söylencelerini saçma bulan³ rasyonel düşüncesinden ve onun Akdeniz coğrafyasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel dokuyu tasvir etme ve karşılaştırma yapma çabasından etkilenmiş olmalıdır. Dolayısıyla Herodotos, Hekataios'tan da etkilenerek Yunan merkezli düşünceyi ön olana çıkaran görüş açısı dışına çıkmayı başarmış, rasyonel bir şekilde karşılaştırma yapabilen evrensel bir tarihçi kimliği ortaya koymuştur.⁴ İkinci vurgulanması gereken nokta, Herodotos'un etnik kimliğidir. MS 11. yüzyıl Bizans leksikon yazarı Suidas (s.v.Herodotos), onun babasının isminin Lyksos ve eşinin nüfuzlu bir aile üyesi Rhoio

2 A. Briggs, "Herodotus", *One Hundred Great Lives of Antiquity*, Ed. J. Canning, Guild Publishing London, 1985, s.272.

3 J. Romm, *Herodotus*, London, 1998, s.15.

4 Herodotos'un faydalanmış olabileceği diğer antik yazarlar hakkında bkz. A.R. Burns, "Introduction", *Herodotus The Histories*, Çev. Aubrey de Selincourt, Penguin Harmondsworth, 1972, s.24-5. O. Murray ise onun Homeros'tan iki kültür arasındaki (Troia/Doğu ve Miken/Aka/Yunan-Batı) epik savaş temasını ödünç aldığını düşünmektedir. Bkz. "The Ionian Revolt", *Cambridge Ancient History*, 2. edisyon, Ed. J. Boardman-N.G.L. Hammond-D.M.Lewis-M. Ostwald, Cambridge 1973, Cilt IV, Bölüm 8, s.463.

(veya Dryo) olarak adlandırıldığını ve epik şair Panyassis ile akraba olduğu bildirmektedir. Hem Lyksos hemde Panyassis isimlerinin Karia menşeli, Herodotos'un annesinin de yerel bir Karialı olduğu düşünülmektedir. Onun eserinde ırkçı ve barbar karşıtı bir yaklaşım sergilemeyi yeğlemediği söylenebilir, çünkü Yunanlılar pek çok farklı "barbar" gruplara katılarak çoğalmışlardır.⁵ Bu bağlamda eserin hemen giriş bölümünde, özellikle sadece Yunanlıların değil, Yunan kökenli olmayan (barbar) halklarının da uygarlığa katkılarından bahsedeceğini vurgulamaktadır ve bu düşüncesini eserin ilk dört kitabında tarafsız bir şekilde ortaya koyduğu gözükmektedir. Son olarak, onun sürgün edilmesi ve hayatının önemli bir kısmını doğduğu kentin dışında geçirmesi ve hatta ölmesinin de, onun yayılımcı veya evrensel tarihçiliğine katkı sağladığı şüphe götürmemektedir.⁶ Herodotos'un kimliği, merkez Yunan anavatanı dışında, kozmopolit hayat tarzı, ticari ve kültürel rekabetin ön plana çıktığı kolonilerde ve koloniler dışında seyahat ettiği ülkelerde şekillenmiştir. Gidip gitmediği modern tarihçiler arasında tartışma konusu olsa da,⁷ kendisi tam olarak tarihlendirilemeyen zamanlarda Akdeniz dünyası boyunca ve Karadeniz'in kuzeyinde, Mısır, Finike, Mezopotomya ve İskitya gibi geniş bir alanda seyahat ettiğine işaret eden özel deliller sunmaktadır.⁸ Döneminin Akdeniz dünyasını gezen adeta bir turist karakteri çizmektedir. Yunan kültürünü bir kapalı kutu gibi görmemiştir. Bu kültürün özellikle Mısır gibi diğer köklü uygarlıklarla karşılaştırmasını ve dolaylı olarak eleştirisini yapma

5 Herodotos, 1.58.

6 Hayatı hakkında bkz. P. MacKendrick, "The Making of a World Historian", *The Classical Weekly*, Cilt: 47, Sayı: 10, 1954, s.146-7. Ancak kenti terk ederek Pella kentinde ölmesi olasılığı da göz ardı edilmemelidir.

7 O.K. Armayor, "Did Herodotus ever Go to the Black Sea", *Harvard Studies in Classical Philology*, Sayı: 82, 1978, s.45-62; "Did Herodotus ever Go to Egypt?", *Journal of American Research Center in Egypt*, Sayı: 15, 1978, s.59-73.

8 Herodotos, 1.83.3; 1.93.4; 2.29.1; 2.44.1; 2.75.1; 4.81.1.

fırsatını yakalayarak tarafsız görüşlerini ortaya koyabilmiştir.⁹ O bu yönüyle Yunan zihniyetini gelenekçi dar bakış açısından kurtarmaya yardım etmiştir.

Tarihçiliği

Herodotos'un eserinin ilk dört kitabı dışındaki ana teması, MÖ 6. yüzyılın sonlarından itibaren Persler ve Yunanlılar arasında başlayan ve MÖ 480'li yıllara kadar devam eden savaştır. MÖ 450'li yıllarda yazdığı düşünülen eserinin planına baktığımızda, onun bu savaşı, yukarıda bahsettiğimiz Homeros gibi Doğu/Pers-Batı/Yunan çatışması temasından etkilenerek yazdığı görülmektedir. Her iki tarafın da sosyal gerçekliklerini¹⁰ ve tarihi faktörlerini içererek derinlemesine tanımlayan eserin dokuz kitaba bölünmesi ilk önce Hellenistik Dönemde İskenderiyedeki bilimsel kütüphaneciler tarafından yapılmıştır.¹¹ Eser, Doğu-Batı çatışmasının örnekleriyle başlamaktadır (1.1-5). Daha sonra Perslerin hâkimiyeti altındaki toplulukların (Anadolu, Mısır, Mezapotomya, Balkanlar ve İskitler) Perslerle de olan siyasî tarih, kültür ve gelenekleri zaman zaman ana temadan uzun metinlerle çıkılarak ara hikâye yöntemiyle aktarılmaktadır (1.6-4.205). Bu karmaşık olaylar kriz veya savaş dönemi ile birleştirilerek en son olarakta eserin geniş bölümünü oluşturan Ionia ayaklanmasıyla başlayan Pers-Yunan savaşlarına değinilmektedir (5.1-9. kitap). Özellikle ilk dört kitabındaki ana temadan ayrılmalar onun bütüncül planının bir parçasıdır. Eserin genel içeriği ele alındığında siyasî tarihten daha fazlasına, özellikle sosyo-kültürel tarihe de ağırlık vermektedir. Detaylı bir coğrafya analizini, diğer milletlerin ge-

9 M. Demir, "Herodotos ve Yabancı Kültürler: Mısır Örneği", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 2, 2012, s.315-338.

10 P.A. Cartledge, "Taking Herodotus Personally", *The Classical World*, Cilt:102, Sayı:4, 2009, s.379.

11 Briggs, a.g.e., 273. Eserinin birkaç revizyondan geçtiği ve tam olarak bitirilememiş olabileceği düşünülmektedir; örneğin MÖ 489'dan MÖ 481 yılına kadarki Yunan olaylarına değinilmemektedir (Burns, a.g.e., 18).

lenek, görenek ve yaşamlarını, kısaca kendi tabiriyle fiiliyatlarını ele aldığı görülmektedir. Herodotos, kendinden önce Homeros ve Hesiodos tarafından tercih edilen şiirsel biçimler yerine, yukarıda değindiğimiz Hekataios gibi şiirsel olarak ifade edilebilen düz yazı sanatı ile eserini yazmış ve ileri seviyelere götürmüş ilk Avrupalı yazardır. Yukarıda söz ettiğimiz Herodotos'un eserindeki Doğu-Batı çatışması döngüsü, şuurlu ve önyargılı bir şekilde sözümona doğunun yozlaşan ve yıkıma yüz tutmuş imparatorluklarına karşı "kahraman" Yunanlılar veya Romalılar teması altında 21. yüzyıla kadar işlenmeye devam etmiştir. Yunanlıların yerini daha sonra Roma, Perslerin yerini de biz Türkler aldık. Herodotos her ne kadar bu çatışmayı ele alsada, aşağıda açıklayacağımız üzere, barbar veya öteki karşıtı olmayan bir duruş sergilemiştir. Hatta bu sebeple MS 1. yüzyılın sonlarında yazan kendi meslektaşısı Plutarkhos tarafından "*philobarbaros* = barbardostu" sıfatıyla eleştirilmiştir. Bu yöndeki tarafsızlığı bağlamında onun ve eserinin değeri daha fazla önemsenmelidir.

Antik dönemden itibaren yazarların birbirlerini taklit ederek Herodotos'un verdiği bilgilerin güvenilirliğine karşı şüphelerini önyargılı bir şekilde dile getirdikleri görülmektedir.¹² En çok Cicero'nun Herodotos'u hem tarihin babası olarak niteleyen hem de onu yeren yorumu bir ikilem içermektedir.¹³ Daha sonraları "Herodotos'un Yalancı Okulu" gibi iftira dolu kitapların ortaya çıktığı ve 15. yüzyıl Avrupasında Herodotos'un neredeyse bütün tercümelerinin "Herodotos'un Bir Savunması"ni içerdiği görülmektedir. Tercüme edenler onun savunulması gereğini duymuşlardır.¹⁴ Herodotos'un eserinin nasıl yapılandırıldığı ve hatta kastı olarak mı şekillendiril-

12 İlgili antik kaynaklar ve antik kaynaklardaki bütün bu eleştirilere karşı cevap için bkz. M. Demir, "Eskiçağ Tarih Yazıcılığında Herodotos'un Yeri ve Önemi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 2, 2005, s.60-4.

13 *De Legibus (Yasalar Üzerine)*, 1.5. Cicero diğer eserinde Herodotos'un belâgatının verdiği zevkten söz etmektedir. Bkz. *De Oratore (Hatip Üzerine)*, 1.39, 2.55.

14 A. Momigliano, "The Place of Herodotus in the History of Historiography", *History*, Sayı:43, 1958, s.12.

diği konusunda modern bilim adamları arasında da pek fazla bir uzlaşma bulunmamaktadır.¹⁵ Örneğin bazıları İskitler hakkında derinlemesine araştırma yapmadan Herodotos'u ve eserini eleştirmiştir.¹⁶ Tarih hem güçlü hem de tehlikeli bir araçtır. Uygun bir şekilde kullanılırsa dünyamızdaki ilişkilerin derinlemesine bir bakış açısını elde etmemize yarayan bir donanımla bizi güçlü kılmaktadır. Yanlış kullanıldığında uydurulmuş ve önyargılı bir geçmiş içine düşmemize sebep olan bir tuzağa dönüşebilmektedir. Aşağıda da ele alacağımız üzere Herodotos'a yönelik bu uzun süren eleştirilerin temelini onun sözlü geleneğe dayalı metodlarına karşı bir önyargıya dayanması ihtimali yüksektir. Halbûki günümüzdeki modern tarihçilerin çoğu artık Herodotos'un sözlerine daha fazla güvenme eğilimi göstermektedirler.¹⁷ Arkeolojinin 19. yüzyıldan itibaren Mısır, Persia ve Orta Doğu'nun geri kalanına yayılmasıyla birlikte, Herodotos'un görkemli hikâyelerinin uydurma olmadığını gösteren deliller yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır.¹⁸ Herodotos, geç te olsa 21. yüzyıl itibariyle eski çağ tarih yazıcılığında hak ettiği itibarı kazanmaktadır.

Herodotos'un modern tarihçilerinkine çok benzer üç önemli yöntem izlediğini vurgulayabiliriz. Birinci olarak; Herodotos bazı bilgilerden şüphe duysa bile veya eline ulaşan kaynakla aynı görüşte olmasa bile, bir seri delil, kaynak materyal ve fikirler sunmaktadır. Onun aslında kendi şahsî fikrini, anlattığı hikâyelerden ayırdığı gö-

15 K.H. Waters, *Herodotos the Historian: His Problems, Methods, and Originality*, Norman 1985, s.3.

16 F. Hartog, *The Mirror of Herodotos: The Representation of the Other in the Writing of History*, Berkeley/London, 1988; D. Fehling, *Herodotos and his 'Sources': Citation, Invention and Narrative Art*, Leeds 1990. Ancak bu yazarların Orta Asya arkeoloji ve tarihiyle ilgili materyali sınırlı kullandıklarından böyle bir yanılığ içine düştükleri söylenebilir. H.J.Kim, "Herodotos' Scythians Viewed From a Central Asian Perspective: Its Historicity and Perspective", *Awe Sayı*:9, 2010, s.115-135.

17 Başlı çeken bu modern tarihçiler arasında bkz. Waters, a.g.e.; Romm, a.g.e.; V. J. Hunter, *Past and Present in Herodotos and Thucydides*, Princeton 1982; Demir, a.g.m.

18 N. Ascherson, *Black Sea*, London 1996, s.51-58.

rılmektedir. Tarihçi ortaya koyduğu sonuçlarıyla hemfikir olmasalar bile okuyucuların faydalanabilecekleri bir araştırma sunmaktadır. Örneğin Karialıların menşei ile ilgili hangisinin doğru olduğu konusunda yorum yapmadan iki farklı, hem Anadolu ve hem de Girit söylencelerinden bahsetmektedir.¹⁹ Herodotos bir anlamda birçok sesle konuşsa da, kendisi ile zıtlaşmamakta ve güvenilirliği zedelenmemektedir.²⁰ Hatta Herodotos'un bazen aynı konuda tezat içeren farklı kaynakları sunuşu modern tarihçilerin eski Hellen tarihi ile ilgili bazı gizemlerin parçalarını bir araya getirmelerine yardım ettiği görülmektedir.²¹ Dolayısıyla Herodotos, hiçbir zaman okuyucuya kendi söylemlerini kabul ettirme sevdasında olmamıştır. Tutarlı bir şekilde ikinci tekil şahsı kullanarak, "Ben buna inanıyorum, sen de şuna inanabilirsin" şeklinde yaklaşımlar sergilemiştir.²² Böylelikle okuyucularının farklı görüşlere sahip olmasına ve kendi doğru olduğuna inandıkları sonuçları hazırlamalarına izin vermiştir. İkinci olarak; çok geniş bir bilgi ağına sahip olsa bile, tarihçi işlediği anlatısında herşeye rağmen seçicidir. Bu seçicilik bireysel ön yargılara dayanmamakta, İskitlerin kökeni meselesinde olduğu gibi,²³ geçmiş olayların epeyce tutarlı bir resmini sağlayan bir rivayeti doğru bir şekilde yapılandırma teşebbüsünün bir parçası olarak durmaktadır. Üçüncü olarak; tarihçi sıraladığı çeşitli yöntemlerle delili eleştirel anlamda değerlendirme becerisine sahiptir. Herodotos, tarihi bir delil meselesi olarak görme eğilimindedir.²⁴ Yunan dilindeki "*historia*" kelimesi, en erken Herodotos'un eserinde ortaya

19 1.171.5-6.

20 S. Hornblower, *Thucydides*, Baltimore 1987, s.24-5.

21 R. Develin, "Herodotos and the Alcmaeonids", *The craft of the Ancient historian, Essays in honor of Ch. G. Starr*, Eds. J. W. Eadie & J. Ober; Ann Arbor, 1985, s.125140.

22 D. Lateiner, *The Historical Method of Herodotos*, Toronto, 1989, s.31.

23 Herodotos, 4.5-12; R. P. Lister, *The Travels of Herodotos*, New York 1979, s.49-51.

24 W.W. How - J.Wells, *A Commentary on Herodotos*, Cilt 1, Oxford 1912, s.33.

çıkılmaktadır, o aslında bu kelimenin babasıdır. İngilizce’de “history” olarak bildiğimiz bu kelime, “araştırma veya sorgu ile sağlanan haber veya bilgi” anlamına da gelmektedir.²⁵ Bu bağlamda Herodotos, tanımsalın da ötesinde sebebini araştırarak sistematik bir analizle tarihî gerçekleri ortaya koymaya çalışmaktadır. Deliller olduğu zaman kendi savını teyit etmek için daha cüretkâr hareket etmektedir. Kendisini bu delilleri kullanabilecek bir kapasiteye sahip yazar olarak görmekte ve ileri giderek değişik konulardaki bazı teorileri reddetmekte ve kendi sonucuna ulaşmaktadır. Örneğin, Mısır ile ilgili anlattıklarında bilgisini gerektiğinde eleştirel anlamda şekillendirmektedir. Zaman zaman kendi yaşadığı döneminin şartlarında bilimsel olarak açıklanması zor olsa da,²⁶ delillere dayalı rasyonel tarihî gerçeklikleri ortaya çıkarıp dinleyicisine sunma gayreti içinde olduğunu, yeri geldiğinde gerçekleri tam olarak ortaya koymayı beceremediğini kabul etmekten geri kalmamaktadır.²⁷ Gerektiğinde de yanlışlığı bariz olan sözlü kaynaklarını istihzâlî bir şekilde reddetmektedir. Bütün bunlar eskiçağ tarih yazıcılığında önemli bir metod değişikliğine işaret etmektedir.

Diğer taraftan Herodotos’un Yunanca dışında bir dil bildiği tartışma konusudur. Yukarıda belirttiğimiz üzere annesi Kariyalı olduğundan en azından bir yerel dil olan Karca’yı anlayabildiği öne sürülebilir. Ancak onun Anadolu’daki Hitit/Luwice hiyeroglif yazılarını Mısır hiyeroglif yazısıyla karıştırdığı gözükmektedir. Böylelikle çeşitli Hititçe ve diğer yakın-Doğu yapıtlarının keşfedilmesi onu yarı-mitolojik Mısır kralı Sesostri’sin Küçük Asya, Fenike ve hatta Trakya’da izlerini bulduğuna inandırmıştır. Güvenilirliği açısından

25 H.G. Liddell - R. Scott, *A Lexicon Abridged from Liddell and Scott’s Greek English Lexicon*, Revizyon: H. Jones-R. McKenzie, Clarendon, Oxford, 1987, s.335.

26 R. Thomas, *Herodotus in Context; Ethnography, Science and the Art of Persuasion*, Cambridge 2000, 8.

27 Waters, a.g.e., s.11 dipnot 5.

Herodotos'u zorlayan en önemli verilerden birisi bu olmuştur.²⁸ Mısır'a gittiğinde, Mısır firavunlarının siyasî tarihiyle ilgili güvenilir olmayan kaynaklardan faydalanmak zorunda kalmış olabilirdi. Bu bağlamda eserin diğer yerlerinde olduğu gibi Mısır uzak geçmişinin özellikle siyasî tarihiyle ilgili yanlışlıklarının olması doğal karşılanmalıdır. Herodotos eserin önemli bir kısmında uzak geçmişin işlemektedir. Onun kendi yaşadığı dönemden önceki eski hikâyeleri sadece onların tarihin dışında algılanması için takdim ettiği savunmaktadır ve tarihsel anlatımı tarihsel zamana sınırlandırmaktadır.²⁹ Uzak geçmiş hakkında bilgileri aktarmak tarihî gerçeklikleri tartışmaya açık sözlü geleneğe başvurmayı zorunlu kılmaktadır.

Herodotos'un özellikle Pers savaşlarının kazanılmasında, hayatının bir döneminden sonra Atina'nın rolünü abarttığı iddia edilmektedir.³⁰ Aslında hayatının önemli bir kısmını Atinalılar sayesinde geçirmiş olması bunu normal kılmaktadır. Ancak Sparta kralı Leonidas'ın Kserkses'e karşı kahramanca direnişini ele aldığı bölümlerde de yeri geldiğinde Spartalıları övmekten çekinmemektedir. Pers ordusunun sayısı ile ilgili değerlendirmesi ise hiç şüphesiz abartılıdır.³¹ Ancak Herodotos'un eserinde kasıtlı olarak mübalağa yapması ve kehanetleri uydurması da belli sebeplere dayanmaktadır. Bu türden abartı ve kehanetlere yer vermesinin sebebi, büyük ihtimalle onun okuyucuya kibrin ve böbürlenmenin kötücüllüğü ve tanrıların arzusuna dayalı ilahi kaderin öncüllüğü üzerine mesaj

28 O. K. Armayor, "Sesostris and Herodotus' Autopsy of Thrace, Colchis, Inland Asia Minor, ant the Levant", *Harvard Studies in Classical Philology*, Sayı:84, 1980, s.51-74.

29 Hornblower, a.g.e., s.18.

30 Plutarkhos ve Geç Dönem Hristiyan yazarlarından Eusebios, onun MÖ 446-445 yılları arasında Atina'da eserinin kısımlarını akıcı bir şekilde halka okuduğuna ve Atina meclisi tarafından ödüllendirildiğine inanmaktadır. J. Wells, "Herodotus and Athens", *Classical Philology*, Cilt: 23, Sayı:4, 1928, s.318.

31 A. de Selincourt, *The World of Herodotus*, Little, Brown and Co. Boston, 1962, s.41.

vermek istemesine dayanmaktadır. Herodotos, dinleyicilerine iletmek için sağlam bir ahlâkî mesaja sahiptir. Bu mesajı özellikle bireysel kralların kötü karakter analiziyle ön plana çıkarmaya gayret ettiği görülmektedir. Bu bağlamda eserinde geçen olaylar etrafında görkemliliğin veya kibirle dolu yaşamın tanrılarının veya tanrıların kehanetinin çizdiği kader sonucu sona erışı üzerine uydurma hikâyeleri eserinin ana temasının aralarına serpiştirme gereği duymuştur. Bunların yanında Herodotos, gerektiğinde gerçek dışı, zevkli hikâyelerle anlatımını güçlendirmeyi tercih etmiştir. Kendisi olabildiğince geniş bir halk kitlesine hitap etmeyi düşünmüştür. En azından arka planda eğlendirme arzusu hazırır ve elindeki malzemenin düzenlemesini etkilemektedir.³² Böylece eserinde araya retorik girmekte ve tarihinin ritmik ilerlemesini metin içinde dipnotlar vermişçesine kendisinin seçtiği imtiyazlı sahnelerle kesintiye uğratmakta ve dramatik detayla anlattığı olayları abartmaktadır.³³ Bu bağlamda güvenilir olmayan ve anlatımı renklendirmeye yarayan bazı hikâyelere müsaade etmekte ve bunları tarihsel açıdan daha anlamlı olan hikâye motifleri içine katmaktadır. Herodotos'un eserindeki etkileyici konuşmaları da daha önemli bir maksat için kendisinin hazırladığı söylenebilir. Herodotos bu konuşmaları bir karakteri ifşa etmek, bir politikayı rasyonel bir şekilde açıklamak ve en önemlisi dinleyicinin hikâyenin anlatımına ilgi duymasını devam ettirmek için derlemiş ve kullanmıştır.³⁴

32 Waters, a.g.e., s.70.

33 Lateiner, a.g.e., s.18-9.

34 Waters, a.g.e., s.73; Lateiner, a.g.e., s.20.

Herodotos. İngilizce Tercüme: A.D. Godley, Cambridge: Harvard University Press 1920, 1.171.1-172.2.*

[MÖ 546/5 yılında Pers generali] Harpagos, İonia'yı boyunduruk altına aldıktan sonra yanına İonialılar ve Aiolleri alarak Karialılar, Kaunoslular ve Lykialılar'a karşı bir sefer düzenlemiştir. [2] Bunlardan Karialılar anakaraya adalardan gelmişlerdir; çünkü geçmişte onlar adalıydılar, Lelegler olarak adlandırıldılar ve Minos'un yönetimi altındaydılar, (raporlarla öğrenebildiğim kadarıyla) vergi ödememekteydiler, ancak o [Minos] ihtiyaç duyduğunda onun gemilerinin mürettebatını sağlaktaydılar. [3] Minos oldukça geniş miktardaki toprağı boyunduruk altına aldığından ve savaşta muzaffer olduğundan, buda aynı zamanda Karialıları tahmin edilenin ötesinde o dönemde bütün milletlerin en saygı duyulmuş haline getirmiştir. [4] Hellenler tarafından taklit edilecek üç şeyi keşfetmişlerdir: Miğferlerine sorguclar [*lophoi*] takmayı ve kalkanları üzerine işaretler [*sêmêia*] kazımayı başlatan ve kalkanları için ilk olarak kulplar [veya tutaklar, *okhana*] yapan Karialılardır; o zamana kadar kalkan kullananlar onları bu kulpları olmadan taşımaktaydılar, ve boyunları ile sol omuzlarına asdıkları deriden kayışlarla [*telamônes*] onları [kalkanlarını] yönlendirmekteydiler. [5] Bundan çok uzun süre sonra [MÖ 1000 civarında Hellen kolonizasyonu sırasında] Karialılar adalardan İonialılar ve Dorlar tarafından sürülmüşler ve anakaraya gelmişlerdir. Bu Karialılar hakkındaki Girit hikâyesidir; ancak Karialıların kendileri bunu kabul etmemektedirler ve kendilerinin anakaranın yerlileri olduğuna ve şimdi taşıdıkları ismi her zaman taşıdıklarına inanmaktadırlar [6] ve Mylasadaki Mysialıların ve Lydialıların kardeşleri olarak (çünkü Lydos ve Mysos'un Kar'ın kardeşleri olduğunu söylemektedirler) kabul edildikleri, ancak Karialılarla aynı dili konuşup başka halktan olanları kabul etmedikleri Karia Zeus'una ait eski tapınağı işaret etmektedirler. [1.172.1] Kaunosluların topraklarının yerlileri olduğunu düşünmekteyim, ancak onlar Girit'ten geldiklerini söylemektedirler. Konuşmaları Karialılar'ınki veya Karialılar'ınki onlarınki gibi olmuştur (çünkü kesin karar verememekteyim), ancak geleneklerinde diğer insanların tamamından olduğu gibi Karialılar'ınkinden de büyük ölçüde ayrı düşmektedirler. Onların temel zevkleri adamlar, kadınlar ve çocuklar olmak üzere yaşlarına ve arkadaş gruplarına göre içki yarışmaları düzenlemektir. [2] Bazı yabancı tapınma ayinleri onlar arasında yer edinmiştir; ancak daha sonra aksine döndüklerinde ve sadece atalarının tanrılarına tapınmak istediklerinde, olgunluk yaşına gelmiş bütün Kaunoslu adamlar zırhlarını kuşanmışlar ve Kalynda sınırlarına kadar gitmişler, havayı mızraklarıyla döverek bütün yabancı tanrıları dışladıklarını söylemişlerdir.

* <http://www.perseus.tufts.edu> (Erişim: 12. 08. 2017).

Thukydides

Kesin doğum ve ölüm tarihleri bilinmeyen Thukydides (veya Thoukydides)'in hayatı hakkındaki sınırlı sayıdaki bilgi onun MÖ 431-404 yılları arasında Yunanistan anakarasının iki en güçlü kent devleti olan Atina ve Sparta arasında gerçekleşen Peloponnesos Savaşları'nı ele aldığı eserinin satır aralarından gelmektedir. Muhtemelen MÖ 450'li yılların başında bir Atina vatandaşı olarak doğmuştur ve MÖ 424 yılında *strategos* (general) görevini üstlenecek kadar yeterince yaşlı olduğu anlaşılmaktadır.³⁵ Bu görev o dönemde önde gelen zengin ve nüfuzlu aristokratlara verilmekteydi. Babasının ismi Oloros ta soylu bir kökene işaret etmektedir. Bunun MÖ 6. yüzyılın sonlarında yaşayan ve Perslere karşı Marathon Savaşı'na katılmış komutanlardan olan Atinalı Kimon'un oğlu Miltiades'e kızını veren Trakya kralının ismi olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla babasının ismi tarihçinin, Atina'da en varlıklı ve en itibarlı Miltiades ve Kimon ailesinin bir üyesi olduğunu güçlü bir şekilde önermektedir. Hayatındaki diğer vurgulanması gereken nokta ise onun MÖ 424 yılında Thassos (Taşöz) Adası karşısında Trakya anakarasında altın madenleri işletmesine sahip olmasıdır.³⁶ Thukydides Peloponnesos Savaşları sırasında muhtemelen Trakya ile bağlantıları sebebiyle bu bölgeye komutan olarak gönderilmiştir. Ona Atina müttefiklerinin Sparta komutanı Brasidas'ın safına geçmesini önleme görevi verilmiştir. Ancak o, olasılıkla bu ilk görevinde yanlış hesap yaparak bölgeye geç ulaştığından stratejik öneme sahip Amphipolis kentinin Brasidas'ın safına geçmesini önleyememiştir.³⁷ Bu ciddi başarısızlık karşısındaki Atina halkının öfkesinden, yirmi yıl boyunca gönüllü olarak sürgüne gitmeyi kabul ettiğini kendi ağzından duyurmakta-

35 Thukydides, 5.26; L. Kurke, "Charting the Poles of History: Herodotus and Thoukydides", *Literature in the Greek World*, Ed. O. Taplin, OUP Oxford, 2001, s.128.

36 Thukydides, 4.105.1.

37 Thukydides, 4.104-106.

dır.³⁸ Kendisinin de bir süreliğine görev aldığı savaşların başladığı MÖ 431 yılından itibaren olayların yıl yıl kaydedildiği eseri sekiz kitap halinde derlenmiştir. Son kitabı birebir alıntılarının olmadığı konuşmalar içermediğinden, notların derlemesi gibi durduğundan ve MÖ 411 yılında aniden sona erdiğinden onun ölmeden önce eserinin tamamını revize etmeyi bitiremediği izlenimi uyandırmaktadır. Buna rağmen, eserinin planından onun kesinlikle MÖ 404 yılından sonra da yaşadığı ve muhtemelen MÖ 400 yılı civarında öldüğü düşünülmektedir.³⁹ Tarihçinin ele aldığı monografinin MÖ 411 yılından sonraki kısımlarının onun izinden giden yine Atinalı tarihçi Ksenophon tarafından *Hellenika* adlı eserinde işlendiği bilinmektedir.

Tarihçiliği

Bazı modern bilim adamları onu eskiçağ tarihçileri içerisinde modern ve bilimsel tarihyazımının prensiplerini kullanmayı alışkanlık haline getiren model bir tarihçi olarak görmektedir. Onun, entellektüel ve kendine mahsus bir özenle, Batı dünyasında ilk kez kronolojik olarak (annalist) düzenmiş olan olayların anlatımında doğruluğu öncelik edindiği, analitik metodlar kullanarak titiz bir delillendirme yapabilecek eleştirel kapasiteye sahip olduğu düşünülmektedir. Bunların yanında sebepselliğe dayalı yorumbilgilerini öne çıkardığı ve tarihî fenomenlerin genel kanunlarını formüle etmeyi arzulayan bir tarih anlayışı ortaya koyduğu öne sürülmektedir. Ancak Thukydides'in bu yönde bilimsel bir tarihçi olduğu düşüncesine karşı da eleştiriler söz konusu olmuştur. Buna göre, eskiçağ tarihçilerinin belli bir dereceye kadar kendi yaşadıkları dönemin sosyo-ekonomik, kültürel şartları ve koşullarının esiri altında kalarak farklı bir

38 Thukydides, 5.26.5.

39 Kurke, a.g.e., 128. Thukydides'in hayatı konusundaki tartışmalar için ayrıca bkz. G.W. Bowersock, "The Personality of Thucydides", *The Antioch Review*, Cilt:25, Sayı:1, 1965, s.136 vd.; J.V. Morrison, *Reading Thucydides*, Ohio State University Press 2006, s.164 vd.

ajenda ve bakış açısına sahip olma ihtimalleri yüksektir. Dolayısıyla onun bilinçli olarak Yunan tragedyasının etkilerini ortaya koymak arzusuyla elindeki kaynak materyalini şekillendirmeye meyil eden, bilimden çok duygusal ve sanatsal yönü ağır basan bir artist olduğu da iddia edilmektedir. Eserinin içindeki şans, rastlantı veya kazara gerçekleşen duygusal olaylara kendini kaptıran okuyucu, savaş ve savaşla ilgili dramalar ilerledikçe merhamet ve korku hissine kapılmaktadır. Thukydides hakkındaki bu birbirine zıt yorum ve tartışmalar günümüz tarihçileri arasında halen devam etmektedir.⁴⁰ Aşağıda da ele alacağımız üzere, biz bu farklı görüşler karşısında, onun tarihî metodu ve gerçekçiliğe dayalı siyasi analizi ön plana çıkaran bir tarihi olduğu tezinin daha ikna edici olduğunu düşünmekteyiz.⁴¹

Thukydides, kendisinin bir dereceye kadar Herodotos ve Homeros ile yarış halinde olduğunu hissetmiştir. Böylece eserinin giriş bölümü olan *Arkhaiologia*'yı yazmıştır. Bu bölümde kendisinin anlattığı, 27 yıl süren savaşının erken dönemlerde gerçekleşen Troia (Truva)-Miken/Aka/Yunan veya Pers-Yunan savaşlarından daha büyük ve yıkıcı olduğunu ve barbarların da kabul ettiği üzere benzeri olmadığını titiz ve abartısız bir araştırmayla ispatlamaya çalışmak-

40 Tartışmalar için bkz. R. L. Fox, "Thucydides and Documentary History", *The Classical Quarterly*, Cilt:60, Sayı:1, 2010, s.11 vd.; F.M. Pires, "Thucydidean Modernities: History Between Art and Science", *Brill's Companion to Thucydides*, Ed. A. Rengakos-A. Tsakmatis, Brill, Leiden, 2006, s.811-837.

41 Bu görüş için ayrıca bkz. W.P. Wallace, "Thucydides", *Phoenix*, Cilt:18, Sayı:4, 1964, s.251-261; J.R. Grant, "Toward Knowing Thucydides", *Phoenix* 28.1, 1974, 81-94. ; M.I. Finley, "Introduction to Thucydides", *History of the Peloponnesian War*, Çev. R. Warner, Penguin Harmondsworth, 1986, s.9-32; L.M.J. Bagby, "The Use and Abuse of Thucydides in International Relations", *International Organization*, Cilt:48, Sayı:1, 1994, s.131-53; Kurke, a.g.e., s.115-37. Thukydides'in özellikle Atina kent devletini örnek alan yapısal gerçekçiliğinin modern yansımalarıyla ilgili tartışmalar için bkz. J. Monten, "Thucydides and Modern Realism", *International Studies Quarterly*, Cilt:50, Sayı:1, 2006, s.3-25; T.G. Tsakiris, "Thucydides and Strategy: Formations of Grand Strategy in the History of the Second Peloponnesian War (431-404 BC)", *Comparative Strategy*, Cilt:25, Sayı:3, 2006, s.173-208.